

V. ISTVÁN KIRÁLY SÍRJA A MARGITSZIGETI
DOMONKOS APÁCAKOLOSTOR TEMPLOMÁBAN

1838-ban a nagy árvíz után találták meg a Nemzeti Múzeumban őrzött „Margitszigeti koronát” (1. kép) a szigeti domonkos apáca kolostor templomában. Ennek az érdekes és értékes leletnek a felfedezésével kezdődött el a kolostor romjainak feltárása, amely még a mai napig sem fejeződött be. A XIII. század közepétől a XVI. század elejéig egyre nagyobbra épített kolostorépület-együttes legjelentősebb részeinek romjai 124 év alatt lassanként napvilágra kerültek. Először a templom körvonala, majd a déli oldalról hozzáépített claustrum — kolostornégyszög — alaprajza világosodott meg, végül a déli oldal gazdasági épületeinek egy része és a nyugati oldal épületei jutottak napvilágra.

Nagy történeti jelentőségű romkert áll ma a sziget közepén, de eddig még nem tisztázódott: kit temettek el a margitszigeti koronával, és az sem, hogy a gazdag leletanyagú sír a templomnak pontosan melyik részén került elő. A sziget tulajdonosa 1838-ban József nádor volt. A nádor kertészei kutattak a templom szentélyében régészeti felügyelet nélkül.¹ Ez a körülmény okozta azt az általános bizonytalanságot ami a lelőköörülményeket homályba burkolja. Miután véletlenül megtalálták a koronát, felásták az egész templomszentélyt és a hajó egy részét. Lázasan kutattak újabb kincs után, senkisésem törődött a lelőköörülmények rögzítésével, a koronával eltemetett személy csontvázának is nyoma veszett, így — adott esetben döntő jelentőségű — antropológiai vizsgálatra nem kerülhetett sor. A zűrzavart még fokozta az, hogy az 1838 tavaszán lezajlott rendszertelen kutatás után a leletek nem azonnal kerültek a Nemzeti Múzeumba, hanem csak kilenc évvel később, addig József nádor birtokában voltak. Halála után, 1847-ben adták csak át a múzeumnak² a koronát és még nyolc darab, az ásatásból származott tárgyat. 1849-ben jelent meg az első publikáció a leletekről, Luczenbacher³ tollából. Ebből kiderül, hogy ekkor már összekeverték a koronával a sírban talált tárgyakat a templom hajójában feltárt ún. „görög lovag” sír mellékleteivel.⁴

A korona megtalálása után elkezdődött a találgatás: kit temethettek el koronával a templom szentélyében. Mint lentebb látni fogjuk, közvetlenül az ásatás után, 1838-ban felmerült V. István neve. Az eltelet 124 év alatt a kutatók egy része elfogadta⁵ azt, hogy a margitszigeti koronával V. István király (†1272) tetemét találták meg, másik része hajlott arra különböző indokok alapján, hogy a koronát az Árpád ház valamelyik — a XIII. század végén, vagy a XIV. század elején elhunyt nőtagjának tulajdonítsa.⁶

A korona meghatározásával kapcsolatban megnyugtató eredményekre eddig nem jutottak, talán azért, mert az összes kutatók a régi, részben megbízhatatlan adatok variálásával igyekeztek a kérdést felderíteni. A megfenekelet kutatást csak az viheti előre, ha újabb adatok, újabb források felhasználása ad lendületet. Ez esetben a hitelesítő ásatás módszere látszott hasznosnak, amit — több részletben — 1958-ban, 1959-ben és 1961-ben folytattunk a szigeti kolostor templom szentélyében. Munkánk eredményeinek birtokában most megkíséreljük a margitszigeti korona lelőköörülményeinek rekonstruálását, pontos lelőhelyének megállapítását. Az újból feltárt sírok elhelyezésének rendszere, építőanyaguk vizsgálata, szintén igen tanulságosnak bizonyult. A hitelesítő ásatással szerencsésen egybeesett egy olyan levéltári adat felfedezése, amely a leletek 1838-as állapotának ismertetését tartalmazza. Ha ez utóbbit az új ásatás eredményeivel együtt kiértékeljük és az eredményt egybevetjük a középkori forrásanyag tanulságaival, reméljük, szilárdabb alapon foghatunk hozzá a margitszigeti korona körül sűrűsödő kérdések tisztázásához.

¹ Radványi I.: Margit-sziget története. Pest, 1858. 95.

² Vattai E.: A margitszigeti korona. Bud. Rég. XVIII (1958) 191—192.

³ Luczenbacher J.: Margitsziget. — Szerelmey M.: Magyar hajdan és jelen. Pest, 1847. 46—47.

⁴ Vattai E.: i. m. 191—192.

⁵ Vattai E.: i. m. 191., 2. jegyzet.

⁶ Vattai E.: i. m. 191., 3. jegyzet.

V. ISTVÁN SÍRJA

Az 1838-as kutatás eredményeit tudományos objektivitással először Kubinyi Ferenc vette szemügyre.⁷ Radványi,⁸ bár leírása valamivel korábban jelent meg, nem tekinthető elfogulatlan historikusnak. Mindketten úgy szerezték értesüléseiket az 1838-as eseményekről, hogy 30—34 évvel később kikérdezték Toszt főkertészt, aki a kutatások szemtanúja volt. Kubinyi az elbeszélés alapján rajzot is közölt (2. kép), amelyen a korona lelőhelyét, a királysírt a szentély déli falától valamivel a templom közepe felé jelölte és leírja, hogy a feltáráskor a sír „alját, oldalait és tetejét 3—3 nagy négyszeg kölap képezte”.⁹ Radványi szerint a „koporsó a templom hosszában találtatott, szorosan a jobb oldali falazat szószéke alatt, hol ma is faragott kőlépcső mutatja a helyét”.¹⁰ A szentélyben feltárt egyéb sírokról elmondja, hogy itt több mint 20 sírt találtak. Ezek mind 1,5—2 lábnyi mélyen feküdtek a kövezet (téglapadló) alatt. Közülük mintegy 10 téglával volt kirakva, a többiek pedig valószínűleg fakoporsóból álltak, mert aranyozott vas szegletpántokat találtak.

A hitelesítő ásátást azzal a feltételezéssel indítottuk el, hogy bár 1838-ban a szentély valamennyi felső rétegben fekvő sírját kiürítették, ásás közben nem bontották le azokat a téglafalú sírokat, amelyekről Kubinyi emlékezik meg. Az ásátás a várt eredményt hozta; a téglával, kővel kifalazott sírgödörök a mai napig megmaradtak. Ilyet 1838-ban — Toszt főkertész emlékezete szerint — tíz körüli számban találtak. A hitelesítő ásátás hatot tárt fel (3. kép, 1—6.), igen valószínű, hogy nem is volt több. A hitelesítő ásátáskor nem volt lehetséges a szentély egész területét felkutatni, de a kutatóárokot oly módon jelöltük ki, hogy ásonk ne kerülhesse ki az esetleges fennmaradt objektumokat. A hat sír mellett feltártuk a szentély XIII. századi zárófalát (3. kép b) az előtte állt XIII. századi főoltár alapozását (3. kép a) és még két mellékoltár nyomait a szentély nyugati végében (3. kép c—d), valamint a szentélyt a hajótól elválasztó mellvéd alapozását (3. kép e).

Megállapíthatjuk, hogy 1838-ban átlagosan 1,10—1,25 m mélységig bolygatták fel és emelték ki a felső sírréteg csontvázeit és leleteit, a kifalazott sírok fenéig bolygatottak voltak. Bolygatatlan sírt — nem kifalazott sírgödörben — mindössze kettőt tártunk fel, mindkettő leletnélküli volt. A bolygatott rétegben elszórtan emberi csontmaradványok is kerültek elő.

A hat kifalazott sírgödör közül kettő (3. kép 1., 6. sz.) habarccsal kötött törtkőfalazatú, a 3. számú falai homokkőlapokkal bélelték, a 2., 4. és 5. számú pedig téglafalú. A hat sír közül a szorosan a szentély déli falához simuló 3. számmal jelölt különbözik legjobban a többitől. A XV. századi padlószinttől számított 58 cm mélységben bukkantunk rá (3. kép A—A metszet), négy, különböző nagyságú homokkőlap fedte (4. kép). Ezek felemelése után meglepetésnek számított, hogy a sírgödört teljesen üresen, visszatemetetlenül találtuk, ugyanis a többi sírt a múlt századi kiásás után földdel visszatöltötték. A sírgödör hosszabb oldalait három-három, a rövidebbeket egy-egy homokkőlap alkotta. A sír alját borító mintegy 15 cm-nyi földrétegben néhány bolygatott emberi csont került elő (5. kép).¹¹

Ez a kőlapokkal bélelt sír annyira megegyezik a margitszigeti korona lelőhelyének Kubinyi által megadott leírásával, hogy még a kő bélletlapok száma sem mutat eltérést. Az általunk feltárt kőkoporsó helyzete csak annyiban tér el Kubinyi helyszínrajzától (2. kép), hogy nem a templom közepe felé, hanem közvetlenül a déli szentélyfal mellett fekszik. Az is meggyőzően bizonyította, hogy az általunk feltárt kőkoporsó a korona lelőhelye, hogy 1838-ban nem temették be földdel, hanem üresen hagyták és a kő fedőlapokat tiszteletteljesen újra visszahelyezték.

Az új kutatás így biztonsággal meghatározhatta a margitszigeti korona pontos lelőhelyét. A korona tulajdonosának meghatározása a következő kérdés. Ezzel foglalkozik — amellet, hogy a sír leleteinek 1838-as állapotát ismerteti — egy eddig fel nem kutatott szakértői vélemény. Jankovich Miklós, a neves régiséggyűjtő, a Nemzeti Múzeum donátora 1838 novemberében — tehát néhány hónappal a feltárás után — a margitszigeti koronát és a sír egyéb leleteit megtekintette. A szemle eredményéről véleményét József nádorral levélben¹² közölte (1. sz. Függelék). Nézzük meg röviden, hogyan ismerteti Jankovich a leletek 1838-as állapotát, miként foglal állást eredetükkel, datálásukkal kapcsolatban.

1838 tavaszán az aranyozott ezüst, drágakövekkel díszített koronán kívül zafirköves aranygyűrűt, aranyozott textilmaradványokat, rojtokat,¹³ valamint a koporsó felett feliratos vörösmárvány sírkőtöredéket

⁷ Kubinyi F.: Margitsziget műemlékei. Archeológiai Közlemények. II. 1861. 1—25.

⁸ Radványi I.: i. m.

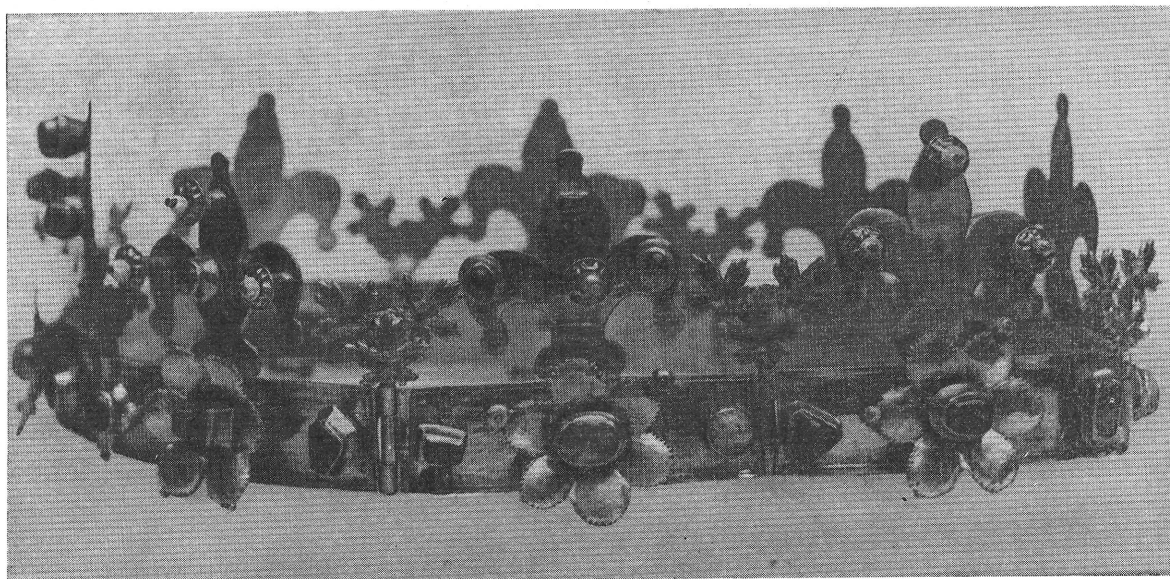
⁹ Kubinyi F.: i. m. 20.

¹⁰ Radványi I.: i. m. 102.

¹¹ Köszönetet mondok dr. Nemeskéri Jánosnak, aki a csontokat megtekintette, és megállapította, hogy közülük két női és egy férfi alkarcsont határozható meg.

¹² A levélre szépatyja hagyatékában Jankovich Miklós talált rá. Azért, hogy az értékes adatra szíves volt figyelmemet felhívni, ezúton mondok köszönetet.

¹³ A szakvéleménynek a Jankovich levelestárban fennmaradt fogalmazványa a sírból előkerült textíliákról valamivel bővebben ír: a „textis aureis filiis ac fimbreis” kifejezést használja. Széchenyi Könyvtár. Kézirattár. Jankovich levelestár II., 1959. 63.

1. kép. V. István koronája. Magyar Nemzeti Múzeum. 1272
Die Krone des István V. Ungarisches Nationalmuseum. 1272

találtak. Jankovichnak a felsorolt tárgyakkal kapcsolatos véleménye két csoportra osztható: 1. a sírleletek nem női, hanem XIII. századi férfisirra jellemzőek, 2. az itt eltemetett személy csak V. István király lehetett.

A koronával — írja — férfit temethettek el azért, mert a fejék és a sírban talált gyűrű átmérője az átlagos női méretet meghaladja.

Jankovichtól tudtuk meg azt is, hogy a sír felett sírkőtöredéket találtak. A vörösmárvány faragott kövön XIII. századra jellemző gótikus betűkkel a „Hic sepultus” felirattöredék volt látható, a vésett minuszkulákat (vagy majuszkulákat), fémmel kiöntötték és aranyozták. A feliratban a hímnemű nyelvtani forma alkalmazása — jegyzi meg Jankovich — kétségtelenül meghatározza a koronával eltemetett személy nemét, a betűk formája XIII. századi származását, pompás kivitele pedig azt tanúsítja, hogy a síremlék királyi személy részére készült. Király volt az eltemetett személy azért is — folytatja —, mert a középkorban koronával csak királyokat — még királyi hercegeket sem — temettek el, zafirköves gyűrűt is csak szentelt olajjal felkent személyek viselhettek.

A továbbiakban Jankovich szakértői véleménye azt bizonyítja, hogy a margitszigeti koronával eltemetett király V. István volt. Ennek alátámasztására Thuróczy krónikájából idéz, amely szerint az 1272-ben elhunyt királyt „in loco Beginarum de insula Beatae Virginis” tehát a szigeti domonkos apácakolostorban temették el.¹⁴

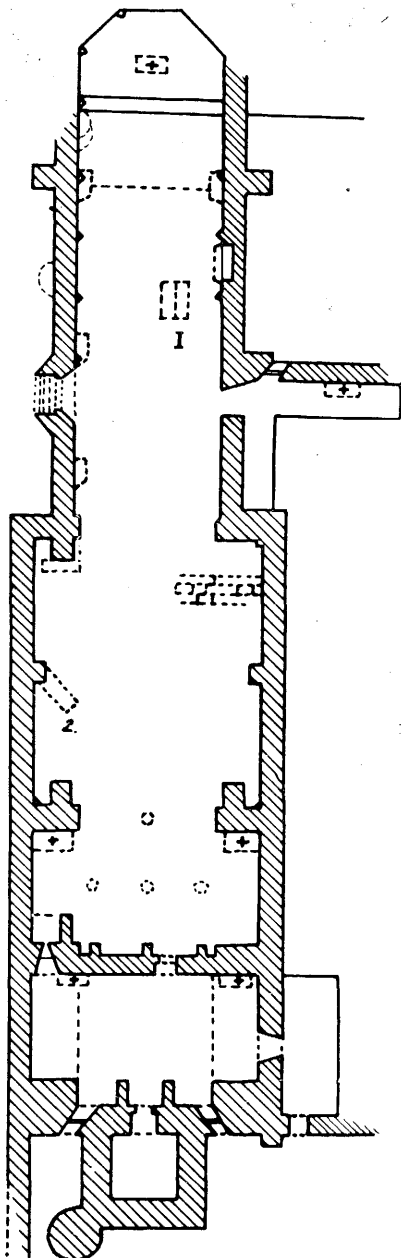
Levelét azzal a kéréssel fejezi be, hogy a nádor engedélyezze az értékes leletek lerajzolását és publikálásukat a „Tudományos Gyűjtemény”-ben.

A levélre József nádor 1838. november 6-án válaszolt (2. sz. Függelék). Közli, hogy nem tartja kívánatosnak a leletek közzétételét addig, amíg Jankovich véleményét megerősítő adatokat nem gyűjtenek össze. Ennek érdekében már elrendelte, hogy a szigeti romoknál „omni cum cura” folytassák a feltárásokat. Szeretné, ha a munkákat Jankovich személyesen figyelemmel kísérené. Felkéri arra is, hogy lépjen érintkezésbe más szakértőkkel, név szerint Podhratzky Józseffel, hogy a leletek okleveles hátterét közösen felkutassák. Ezzel az 1838-as évből származó híradásoknak vége szakad. A feltárások folytatódtak, úgyszólván az egész templomot kiásták, de, mint már említettük: korántsem „omni cum cura”. A „Tudományos Gyűjtemény”-ben egy sor sem jelent meg a szigeti feltárásokról.

Jankovich ismertetett szakértői véleménye számos új szemponttal gazdagítja a margitszigeti királysírról eddig összegyűlt ismeretanyagot. A kérdéssel foglalkozó szakértőknek ez ideig például nem volt tudomása arról, hogy a sírban zafirköves aranygyűrűt tártak fel. Eddig úgy tudtuk, hogy kalcedonköves gyűrűt találtak a sírban, ugyanis a korona mellett a Nemzeti Múzeum leltárkönyvében 43/1847 sz. alatt ilyen gyűrűt tartanak nyilván.¹⁵ Ebből a szemebetűnő eltérésből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy Jankovich 1838-ban zafirkövet nézte a kalcedont, és tévedését a gyűrűt 1847-ben leltározó tisztviselő kiigazította. Ez

¹⁴ A Thuróczy krónikának a levélben idézett részlete az újabb forráskutatások szerint korábbi krónikákra támaszkodik. Szentpétery E.: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Bp. 1937. Vol. I. p. 471.

¹⁵ Vattai E.: i. m. 191. A gyűrű sajnos ma már nincs meg.

2. kép. Kubinyi Ferenc rajza az 1838-as ásatáson feltárt sírokról
Die bei der Ausgrabung im Jahre 1838 freigelegten Gräber. Zeichnung von F. Kubinyi

azonban nem valószínű, mert Jankovich Miklós gyakorlott műgyűjtő és a drágaköveknek is szakértője volt. Kéziratosa tanulmánya maradt fenn „Drágaköveknek Esmérete”¹⁶ címmel, 1812-ben pedig maga állította össze antik gyűrű gyűjteményének katalógusát.¹⁷ Az igazság az lehet, hogy a férfikézre való zafirköves gyűrű sohasem jutott el a Nemzeti Múzeumba, hanem a korona mellett egy olyan kalcedonköves gyűrűt tartottak nyilván, amit nem is a korona mellett tártak fel, hanem az 1838-ban kiásott többi 19 sír valamelyikében, a zafirköves gyűrű pedig esetleg a nádor hagyatékában maradt, vagy elvesztett. Így Jankovich érvelését, amely szerint a zafirköves gyűrű férfiujjra illet —, többé már nem lehetséges ellenőrizni.

A Jankovich levél másik meglepetése a kérdéssel foglalkozó kutató számára az, hogy az a vörösmárvány sírkőtöredék, amit a Nemzeti Múzeumban 1847-ben szintén beletároltak, a királysír felett került elő. A vörösmárvány sírkő sajnos azóta szintén nyomtalanul eltűnt, hogy mikor, azt nehéz lenne megmondani, mert senkinek sem publikálta. Így az sem ellenőrizhető, hogy vajon betűtípusa a XIII. századra jellemző-e, de az a tény, hogy a követ „Hic sepultus” felirat díszítette, ugyancsak nyomós érv amellett, hogy a magyar királyok valamelyikét temették el a margitszigeti koronával.

Jankovich levelének még az is igen figyelemre méltó része, amit a sírban talált ruhamaradványokról ír. A margitszigeti koronával utoljára — 1958-ban — Vattai Erzsébet foglalkozott igen alapos tanulmányban. Őt éppen a mellékletek nőies jellege (a korona mellett arannyal átszőtt csipkemaradványokat tart számon a Nemzeti Múzeum leltárkönyve) a korona kis mérete és az a negatívum, hogy férfiakra jellemző leletek nem kerültek elő a sírban, készítette arra a megállapításra, hogy nem V. István temetkezési helyét tárták fel. Lehetségesnek tartja, hogy III. Endre első feleségét, Fennena királynőt, vagy anyját, Morosini Tomasinát temették el a koronával, vagy talán V. István feleségét. Azonban megjegyzi, hogy okleveles adatok hiányában ezt nem lehet eldönteni.¹⁸ Jankovich hitelesnek tekinthető beszámolója azonban nem is említ csipkemaradványokat, hanem aranyozott textíliákról és rojtmaradványokról beszél.

A margitszigeti korona viszonylag valóban kisméretű: átmérője mindössze 17 cm. Jankovich viszont a koronát férfiméretűnek találta, és a zafirköves gyűrűt is. Az utóbbinak még ráadásul olyan szimbolikus jelentőséget is tulajdonít, amit hatásos érvként hozhatott fel a királysír mellett.

A korona és a gyűrű problémájához a korona megtalálása óta eltelt több, mint egy évszázad tudományos kutatásai alapján szólunk hozzá. 1956-ban jelent meg P. E. Schramm felségjelvényekkel foglalkozó tanulmánygyűjteménye¹⁹ és hasonló tárgykörben Deér József munkássága is igen sok segítséget nyújt.²⁰ Schramm munkája — több évtizedes kutatás összefoglalása, 16 olyan koronát tart számon, amelyek európai középkori sírokból kerültek elő,²¹ ezek a következők:

¹⁶ Jankovich Miklós: Drága Köveknek Esmérete. (Kéziratosa tanulmány.) Széchenyi Könyvtár. Kézirattár. Quart. Hung. 4089.

¹⁷ Kataloge der antiken Ringe gesammelt durch Nikolaus Jankovich. 1812. (Kézirat.) Széchenyi Könyvtár. Kézirattár. Quart. Germ. 1411.

¹⁸ Vattai E.: i. m. 102.

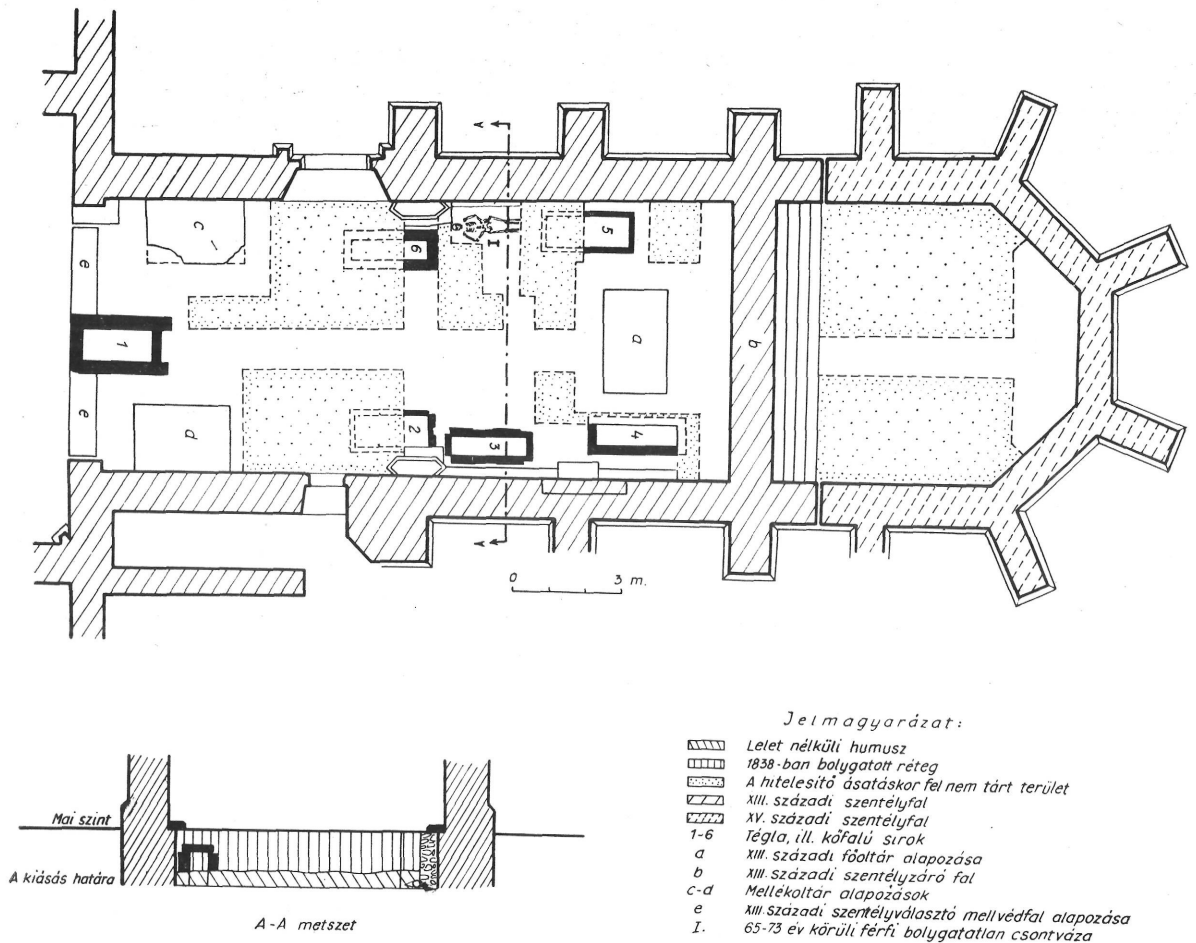
¹⁹ Schramm, P. E.: Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I—III. Stuttgart, 1956.

²⁰ Deér J.: Der Kaiserornat Friedrichs II. Bern, 1952. (Diss. Bernenses II, 2.) Deér J.: Mittelalterliche Frauenkronen in Ost und West. (Schramm, P. E.: i. m. II. 419—449.)

²¹ Az 1. táblázat felsorolásában a középkori sírkoronák két csoportját különböztettük meg. A halotti koronákat a halál beállta és a temetés között eltelt rövid idő alatt készítették. Anyaguk rendszerint réz vagy ezüst. A dísztelen vagy egyszerű véséssel díszített abroncsokat csak primitív lilimok és keresztek teszik változatossá. Az ún. házi koronák már a temetés előtt használatban voltak, a királyi kincstárból emelték ki őket arra a célra, hogy a fejedelmi halottat feldíszítsék vele. Az első csoport sírkoronái a XI—XII. században gyakoriak, míg a második helyen említettek a XIII. századtól kezdve jelennek meg a királyi sírokból. Deér J.: Der Kaiserornat Friedrichs II. Bern, 1952. 18.

EURÓPAI SÍROKBAN FELTÁRT KORONÁK (XI—XIV. SZÁZAD)

Név	Lelőhely	Korona	Egyéb leletek
1. II. Konrád (†1039)	Speyer	Halotti korona, Ø :21 cm	Felíratos ólomtábla
2. II. Konrád felesége, Gizella (†1043)	Speyer	Halotti korona (réz), Ø :24 cm	Felíratos ólomtábla
3. III. Henrik (†1056)		Halotti korona (réz), Ø :22,5 cm	Országalma
4. Hitvalló Edward (†1066)	Westminster	Halotti korona, (réz)	Gyűrű, jogar, szandál
5. IV. Henrik (†1106)	Speyer	Halotti korona (réz), Ø :21 cm	Zafirköves aranygyűrű
6. Erik svéd király (†1160)	Uppsala	Halotti korona, (aranyozott réz)	
7. II. Frigyes felesége Beatrix (†1184)		Halotti korona	
8. Antiochiai Anna (†1184)	Székesfehérvár	Halotti korona (aranyozott ezüst), Ø :19 cm	Gránátköves aranygyűrű, ruhamaradványok
9. III. Béla (†1196)	Székesfehérvár	Halotti korona (aranyozott ezüst), Ø :21 cm	Ezüst kard, feszület, jogar, almandinköves aranygyűrű, zománcos enkolpium, sarkantyú
10. II. Frigyes felesége Konstancia (†1222)	Palermo	Házi korona (arany, ékköves), Ø :20 cm	Drágaköves aranymelltű
11. II. Frigyes (†1250)	Palermo	Házi korona, (aranyozott ezüst)	
12. V. István (†1272)	Margitsziget	Házi korona (aranyozott ezüst, ékköves), Ø :17 cm	Zafirköves aranygyűrű, ruhamaradványok
13. Anna Gertrud királynő (†1281)	Basel	Házi korona (aranyozott ezüst, ékköves), Ø :17 cm	
14. Sancho kasztíliai király (†1295)	Toledo	Házi korona (aranyozott ezüst, ékköves), Ø :17— 18 cm	
15. Habsburg Rudolf (†1307)		Halotti korona (aranyozott réz), Ø :20 cm	Felíratos ólomtábla, jogar, országalma
16. Nagy Kázmér (†1370)	Wawel	Házi korona, (ezüst, ékköves)	Jogar, országalma, sarkantyú, gyűrű, gombok
17. Mária királynő (†1395)	Nagyvárad	Házi korona, (aranyozott ezüst, ékköves)	Országalma, sárkányos melltű

3. kép. A margitszigeti domonkos templom XIII. századi szentélyének alaprajza az 1958—1962-es hitelesítő ásatáson feltárt sírhelyekkel

Grundriss des aus dem 13. Jahrhundert herkommenden Sanktuariums der Dominikaner Kirche auf der Margareteninsel mit den bei den authentisierenden Grabungen 1958—1962 erschlossenen Grabstätten

A Schramm munkájában említett koronákhoz 17.-ként hozzásoroltuk a magyar Mária királynő nagyváradi sírjában talált sírkoronát.²² A táblázatban felsorolt koronákat kivétel nélkül császárok, császárnők, királyok, királynők sírjában lelték. Közülük négyet — beleértve a margitszigeti koronát is — Magyarországon tárták fel. A speyeri dómban felnyitott tíz császári és királyi sírbolt közül mindössze négyben letek koronát.²³ Ez utóbbi nem egyedülálló eset, mert igen sok uralkodót temettek el korona nélkül a középkorban,²⁴ de ahol megtalálták, ott minden esetben uralkodó, vagy felesége nyugodott.²⁵ Jankovichnak tehát igaza van abban, hogy koronával csak uralkodót — még királyi herceget sem — temettek el.

Ha az Európa területén eddig feltárt uralkodói sírokban feltárt koronák méretét vesszük szemügyre, a nemek meghatározása szempontjából meglepő eredményre jutunk.

A sírkoronák átmérője átlagban 17 és 24 cm között mozog. 24 cm átmérőjű koronát mindössze kettőt ismerünk, mindegyik női korona. Az egyik Gizella császárnő (†1043) halotti koronája. Azt, hogy a halál beállta és a temetés között az ő méretére készült, nem kétséges, ugyanis a korona pántjába a nevét is belevésték.²⁶ A másik nagyméretű diadémá nem halotti korona, hanem díszes kivitelű, pompás fejké (6. kép), Magyarországi Szent Erzsébet jelenleg Stockholmban őrzött hermáját díszíti, II. Frigyes császár adományozta

²² Ozobor B.: III. Béla és hitvese halotti ékszerei. — Forster Gy.: III. Béla magyar király emlékezete. Bp. 1900. 223—226.

²³ Röttger, H.: Die Kunstdenkmäler von Bayern. Die Kunstdenkmäler der Pfalz III. Stadt u. Bezirksamt Speyer. München, 1934. 376.

²⁴ A bizánci császárok sírjába sohasem helyeztek koronát (Deér J.: i. m. 12. 1.) III. Fernando kasztíliai királyt (†1295) szintén korona nélkül temették. Schramm, P. E.: i. m. 820.

²⁵ A feltárt hercegi sírokban nem találtak királyi jelvényeket, így koronát sem. Schramm, P. E.: i. m. III. 820., 982.

²⁶ Röttger, H.: i. m. 376.

1236-ban a marburgi Szent Erzsébet templomnak. Szokatlanul nagy méretét — 75 cm-es fejbőséget jelent! — azzal indokolják, hogy csak női korona lehetett azért, mert azt csak asszony viselhetette feltornyozott hajfonatai és fejkendője (fátyla) felett.²⁷ A legkisebb méretű koronákat megint csak nők viselheték (chapel szerűen) a fejkendő tetejére tűzve. Erre példa egy szicíliai női korona, amelynek átmérője mindössze 12 cm.²⁸

Mindebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy nem állítható az, hogy a férfi koronák általában nagyobb, a női koronák pedig kisebb méretűek. A margitszigeti korona a maga 17 cm-es átmérőjével a férfiak által is hordható és nem a kizárólag nők számára alkalmas legnagyobb, vagy legkisebb — koronaméret tartományba sorolható. Ugyanígyen nagyságú például Sancho (†1295) kasztíliai királynak a toledói székesegyházban feltárt koronája is.

Az is elképzelhető, hogy a margitszigeti korona eredetileg női diadém volt és mégis király fejére helyezték. A királyi kincstárból a temetés céljára kiemelt korona nem minden esetben volt a király, vagy királynő személyes tulajdona, legjobban illő fejéke. Konstancia császárnő sírjába például férje, II. Frigyes koronáját helyezték,²⁹ Erik svéd királynak pedig olyan halotti korona jutott, amely eredetileg egy keresztre feszített Krisztus szobrot díszített.³⁰

Zafirköves gyűrűt a fent említett sírok közül egyben találtak; IV. Henrik német római császárnak (†1106) a speyeri dómban feltárt sírboltjában.³¹ A feltárás eredményeinek ismertetése megjegyzi, hogy nem tisztázott kérdés az — hasonló jellegű emlékek híján —, hogy mi lehet a gyűrű jelentősége, de az sem, hogy vajon IV. Henrik gyűrűje eredetileg pásztorgyűrű volt-e? A királykoronázás szertartásának jelentős részét a középkorban a püspökszentelés formulájából vették át, mindkettőnek része a gyűrű ünnepélyes átadása.³² A középkori drágakő-szimbolika hierarchiájában a zafir az első helyen álló jaspis után második-ként sorakozik.³³ A kor emberének hite szerint az égi boldogság szimbóluma, véd a kísértetek, varázslat, szegénység és árulással szemben.³⁴

A magyar királyok sírjában azonban nem helyeztek el következetesen zafirköves gyűrűt. III. Béla király 1848-ban feltárt székesfehérvári sírjában ugyanis almandinköves aranygyűrűt találtak.³⁵

A korona mellett talált leletek nőies jellegét illetően megjegyezhetjük, hogy nem szükségszerűen temették el a XII—XIII. század császárait, királyait férfias attribútumaikkal, vagy uralkodói jelvényekkel együtt. IV. Henrik sírjában, mint említettük ugyancsak koronát és gyűrűt, Habsburg Rudolféban (†1291) pedig csak textilmaradványokat leltek.³⁶

Összegezve a középkori királysírok statisztikai jellegű áttekintésének eredményeit, megállapíthatjuk, hogy egyértelmű és döntő bizonyíték nem szól az ellen, hogy a margitszigeti koronával királyt temettek el. A továbbiakban azt a kérdést vizsgáljuk meg, vajon helytáll-e Jankovichnak az az állítása, hogy ez a király V. István volt.

Jankovich leveléből és a nádor válaszából kitűnik, hogy a szigeti koronás sírt illetően már 1838-ban két pártra szakadtak a szakértők. Jankovich véleményét vitatkozó hangnemben írta meg. Sajnos már nem tudjuk, hogy az ellentétes álláspontot képviselők milyen érvekre támaszkodtak. Egy részük azt hihette, hogy Árpádházi Margit tetemét és koronáját találták meg,³⁷ más részük V. István király mellett foglalt állást. A történészek bizonyára nem fogadták el az első álláspontot, hiszen tudták,³⁸ hogy Margit királyné koporsóját a XVI. század elején a török elől menekülő apácák magukkal vitték.

A szigeti koronát első ízben 1849-ben publikáló Luczenbachernak is tudomása volt erről, de azt sem fogadja el, hogy a korona V. Istváné volt. Állásfoglalását a következőképpen indokolja: „Margit életirója világosan állítja, hogy V. István vörös márvány koporsóban van eltemetve, melynek a feltárt sírban semmi nyoma nem fordult elő. Egyébként a korona meghatározására Margitszigetnek kimerítő történetén kívül, helyszíni kutatások is kívántatnak.”³⁹ A Jankovich által említett vörös márvány síremlék töredékről nem beszél, az is lehet, hogy már nem tudta, hogy az is a koronás sírhoz tartozott.

²⁷ Schramm, P. E.: i. m. III. 887.

²⁸ Schramm, P. E.: i. m. III. 830.

²⁹ Schramm, P. E.: i. m. III. 886.

³⁰ Schramm, P. E.: i. m. III. 771.

³¹ Röttger, H.: i. m. 376.

³² Schramm, P. E.: Der König von Frankreich. Weimar, 1960. I. 238. 1. A zafirkőnek okvetlenül van jelentősége a koronázási jelvények között. A német császári jelvények inventáriumában 1350-ben zafirköves gyűrűt tartottak nyilván. Bock, F.: Die Kleinodien ... Wien, 1864. 11.

³³ Schramm, P. E.: Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. Stuttgart, 1956. 297.

³⁴ Steingräber, E.: Alte Schmuck. München, 1956. 15.

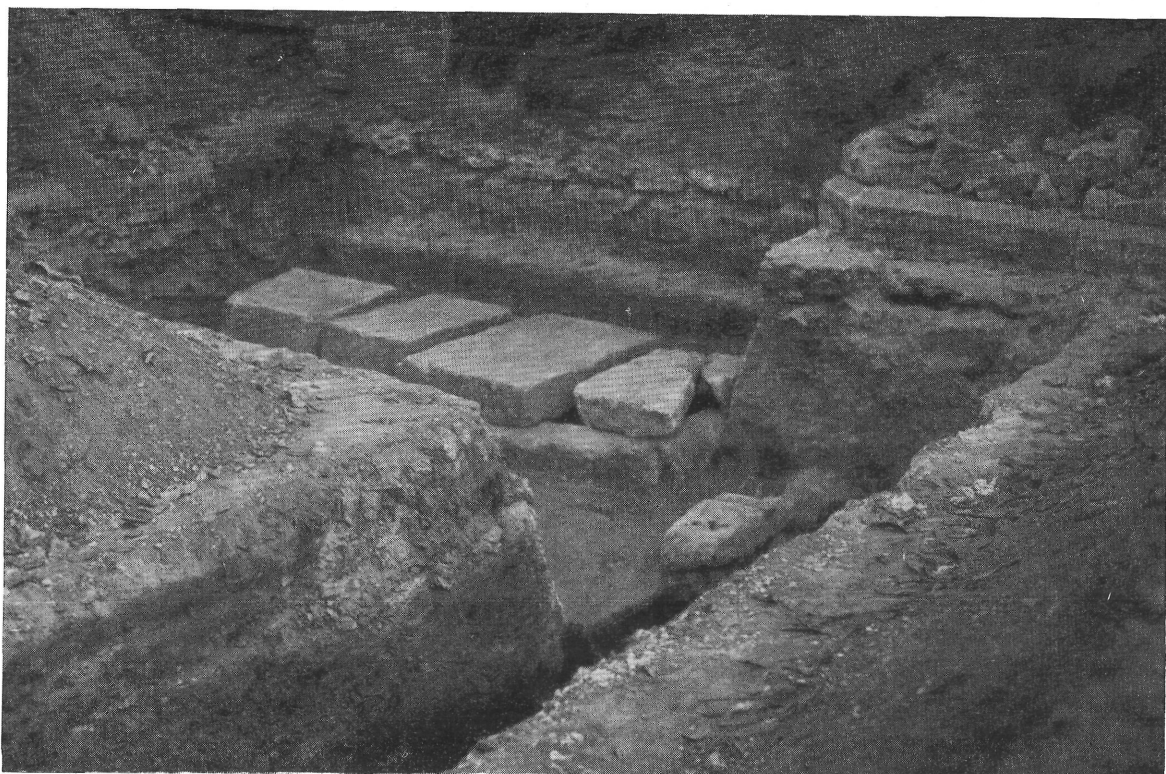
³⁵ Forster, Gy.: i. m. 215.

³⁶ Röttger, H.: i. m. 376.

³⁷ Radványi, I.: i. m. 100.

³⁸ Katona: Historia Critica ... Tom. XIX. 411. munkáját és Ferrarius feljegyzéseit 1838-ban is ismerték.

³⁹ Luczenbacher, J.: i. m. 47.

4. kép. A 3. sz. sírhely, a margitszigeti korona egykori lelőhelye
Grabstätte Nr. 3, die einstige Fundstelle der Krone aus der Margareteninsel

Nézzük meg jobban, mit mond „Margit életírója” Ráskai Lea a szigeti klostromban a XVI. század elején élt tudós apáca V. István sírjáról. A Margit legendában a következőket találjuk: „Ev maga Istuan kyral halala vtan yt temettete magat az nagy oltar mellett az euangeliom fevel az magas veres maruan kev koporso alat.”⁴⁰

Luczenbacher szemmel láthatóan félreértette a legenda szavait: Ráskai Lea nem azt mondja, hogy V. Istvánt vörös márvány koporsóban, hanem azt, hogy a... *alatt* temették el. A „koporsó” kifejezés ez esetben „arca” típusú síremléket jelent, a XIII. században általánosan elterjedt emelt, koporsószerű sírkövet. Ezzel nem összeférhetetlen az, hogy a koronát homokkő koporsóban találták.

Ráskai Lea megjegyzésének nem is ez a része cáfolná hatásosan azt, hogy V. István sírját találták meg, hanem inkább az evangéliumi oldalra utaló helymeghatározás. A koronát ugyanis éppen az ellenkező oldalon, a leckeoldalon találták meg. Nehéz elképzelni azt, hogy a XVI. században ugyanebben a kolostorban élt apáca összetévesztette volna az evangéliumi oldalt a leckeoldallal.

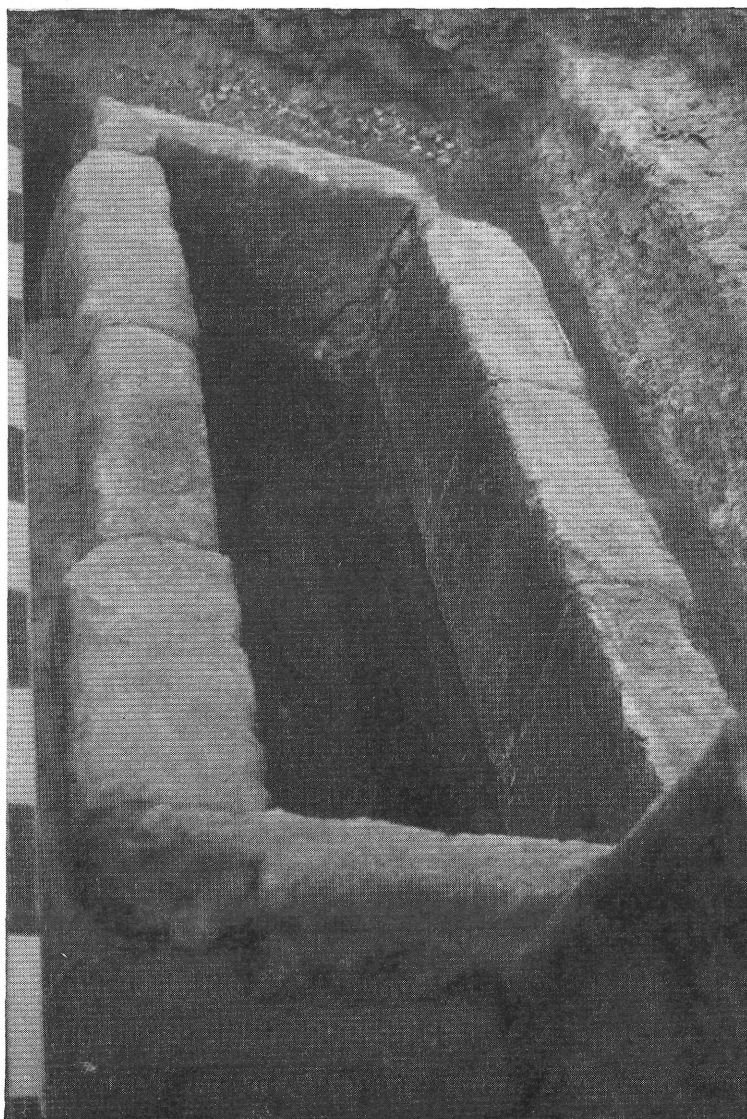
Ráskai Lea legendájának olvasásakor feltűnik, hogy a legendaíró helyenként tétovázik, elveszti biztonságát a XIII. századi történet színterének leírásakor. A zavar oka nyilvánvalóan az, hogy másol és nem érti tökéletesen a szöveget. Olyan legendát másol, amelynek írója⁴¹ a XIII. századi környezetet írja le, míg Ráskai Lea a XVI. századi kolostorban otthonos. A közben eltelt évszázadok alatt a templom és a kolostor-épületek jelentősen megváltoztak, különösen érvényes ez a templomra, ahol jelentős átépítések történtek a XV. század elején. Néhány esetben Ráskai Lea tudott a változásokról és ezt meg is jegyzi.⁴² Máskor nem érti a környezetleírást és ki is fejezi kétségeit; az egyik esetben nem látja tisztán, hogy mit nevez a XIII. századi legenda „szentegyháznak” azért, mert nem tudja, hogy az apácakórust a XV. században felemelik, karzatként egy szinttel feljebb helyezik. Ezért jegyzi meg, hogy „... amennyere az legenda folyasa tartya az

⁴⁰ Gombos, A. F.: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*. Tom. II. Bp. 1955. 1542.

⁴¹ Árpádházi Margit történetének forráskritikusai egyértelműen megállapították, hogy Ráskai Lea legendája kompiláció, melynek legjelentősebb része XIII. századi forrásokra támaszkodik. Lovas E.: *A Boldog Margit történetének részletes forráskritikája*. Bp. 1916. 91.

⁴² Ágnes soror kútbaesésének történetét pl. így beszéli el: „es ev maga be eseek az kutban, mert az jdevben az kutat nem kerethettek kevrnyevl kevuél, mykeppen mastan. Es vala az kut az nagyudvaron az kohnya elevt, mert akoron az kys setet kohnyaban fevznek vala.” Gombos A.: i. m. II. 1525.

5. kép. A 3. sz. sírhely
felnyitott állapotban
Grabstätte Nr. 3
in erschlossenem Zustand

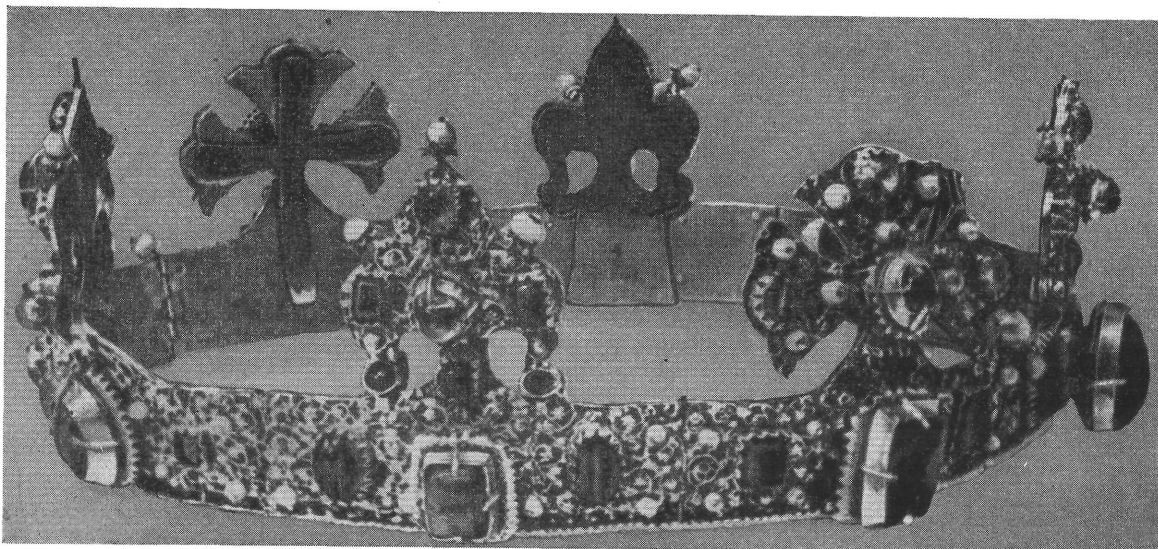

kar alját nevezi zent egy haznak.”⁴³ De nemcsak a templom nyugati részében elhelyezett apácakórust építet-
ték át az említett időben, hanem — fentebb erről már szó esett — a szentélyt is átépítették. A XIII. századi
egyenes szentélyzáró falat (3. kép b) lebontották és a szentélyt keleti irányban jelentősen meghosszabbí-
tották. A „nagy oltárt” (3. kép a), a XIII. századi főoltárt is lebontották és keletebbre, a nyolcszög öt olda-
lával záródó új szentély öblébe helyezték át. Így az a „nagy oltár”, amit Ráskai Lea naponta láthatott, már
nem volt azonos a XIII. századi főoltárral, amely mellett V. István síremléke állt. A tudós apáca bizonyára
eltűnődött azon, hogy vajon „miért tartja a legenda folyása” azt a képtelenséget, hogy István királyt a
főoltár mellé temették el, amikor sírja a valóságban attól mintegy 10—12 méterre nyugatra helyezkedett el.
Ez esetben azonban nem fejezi ki kételyeit, hanem megadóan lemásolta a XIII. századi legenda érthetetlen
szavait. Akkor, amikor nem szemtanúként, saját tapasztalataival élve, hanem gépies másolóként ír le valamit,
az is feltételezhető, hogy esetleg a gondatlan elírás hibájába esett akkor, amikor az evangéliumi oldalon
jelöli meg a királysír helyét.

Mi volt a tapasztalatunk a hitelesítő ásatáskor az evangéliumi oldalon feltárt sírokkal kapcsolatban?
Lehetett-e közülük valamelyik olyan XIII. századi királyi sír, amelyet esetleg már 1838 előtt kiraboltak?⁴⁴
Az új ásatáskor az evangéliumi oldalon mindössze két kifalazott sírgödört tártunk fel (3. kép 5—6. sz.).

⁴³ *Gombos A.*: i. m. II. 1517.

⁴⁴ Kubinyi említi, hogy Toszt főkertész elbeszélése szerint négy helyütt feltörve találták a templom padlóját,
nyilvánvalóan sírrablók próbálkozásainak nyomai. *Kubinyi F.*: i. m. 21.

6. kép. Szent Erzsébet fej-ereklyetartójának koronája. Stockholm. XIII. század második negyede
Krone des Kopfreliquiars der Hl. Elisabeth. Stockholm. Zweites Viertel des 13. Jahrhunderts

V. István sírja — miután súlyos síremlék emelkedett felette — okvetlenül kőkoporsó, vagy kifalazott oldalú sírgödör volt, e nélkül a márvány emlékmű megsüllyedt volna. Az 5. sz. sír, közvetlenül a főoltár mellett van, oldalfalai téglából rakottak. A téglák átlagos mérete: $28 \times 14 \times 4,5$ cm. Nagyobb összefüggéseket tekintve datálás szempontjából nem megbízhatók a téglaméretek. De a szigeti domonkos kolostorban a három éven keresztül megszakításokkal lefolytatott ásások során bizonyos tapasztalatra tehetünk szert a kolostorban a különböző időpontokban lezajlott építkezéseknél használt téglaméretek körül. Az 5. sz. sír tégláival azonos nagyságú téglák a templomon kívüli helyiségekben legkorábban a XV. századra datálhatók.⁴⁵ Ez tehát nem lehetett királysír. A másik (3. kép 6. sz.) evangéliumi oldalon fekvő sír oldalfalai habarccsal kötött törtkőfalazatból állnak, az elhelyezése miatt nem lehetett V. István nyugvóhelye. Részint azért, mert erről már nem lehet azt sem elmondani, hogy a főoltár mellett van, másrészt azért, mert egyik fele mélyen benyúlik a templom északi főbejárata elé; ha erre a helyre magas síremléket emeltek volna, a közlekedést akadályozzák. A korona lelőhelyével közvetlenül szemben, az evangéliumi oldalon pedig legnagyobb meglepetésünkre egyáltalában nem volt kifalazott oldalú sírgödör. Ezt a helyet csak 1962-ben tudtuk átkutatni (3. kép I. csontváz). Itt az 1838-as ásítás 1,15 m-ig terjedő bolygatási rétege alatt 65—73 év közötti férfi leletnélküli csontvázát⁴⁶ tártuk fel. Azt, hogy fakoporsóban temették el, a megmaradt szögek bizonyították. A tetem az északi szentélyfallal párhuzamosan feküdt, attól 30 cm-re, feje a főoltár felé nézett.⁴⁷ Valószínűleg a XIII. század második felében temették el ide, bár azt, hogy a sírt melyik padlószintről — a XIII. századiról, vagy a XV. századiról — ásták-e le, nem tudtuk a felső réteg bolygatott volta miatt meghatározni, a datálást leletek sem segítették elő. A fentieket összegezve: az evangéliumi oldalon a hitelesítő ásítás alkalmával feltárt, vagy újra feltárt sírok közül egyiket sem tarthatjuk V. István nyugvóhelyének.

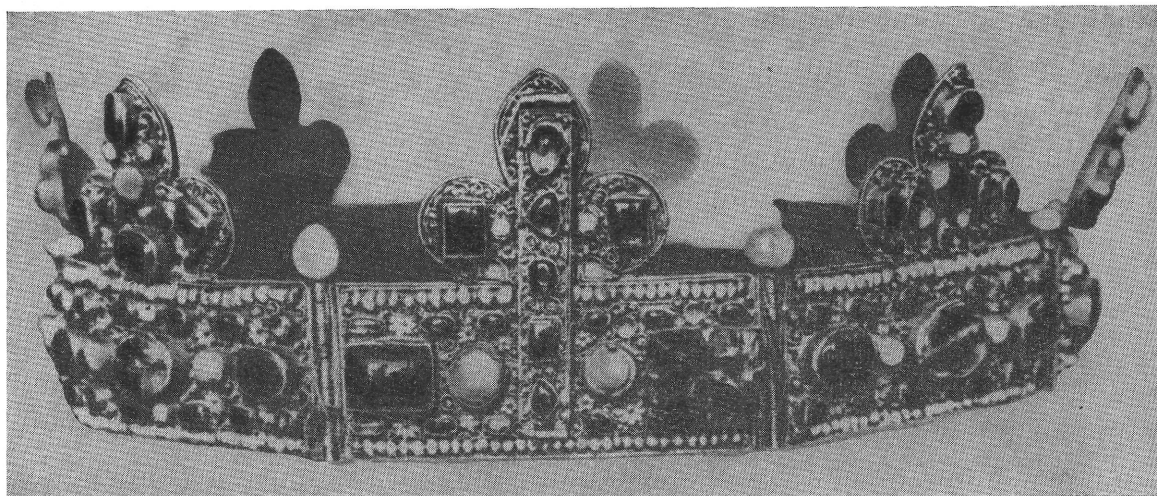
Bizonyos, hogy V. Istvánon kívül magyar királyt a szigetre nem temettek el, de ha a korona mégis királynő tulajdona lett volna, azt abban a páratlanul gazdag középkori forrásanyagban, ami a domonkos apácák levéltárából fennmaradt, okvetlenül megemlítik.

A magyar középkor történetében azt tapasztalhatjuk — különösen a XIII. század folyamán —, hogy királyaink, vagy feleségeik meghatározható időközökben más-más kolostort adományokkal, kiváltságokkal halmoztak el. Ezek az időszakok az illető kolostorok fénykorát jelentették. A margitszigeti domonkos apácákra ez a gazdag időszak a kezdet kezdetén köszöntött rá, amikor IV. Béla király leányát, Margitot a zárdába hozták. A királyleány apja, IV. Béla, testvére V. István, majd Kun László az adományok tömegét árasztották a zárdára. Ez az adakozó kedv nem sokkal Margit halála után (1271) csökkent, majd a XIV. században egészen elapadt. Ez érthető, hiszen az Anjouk kedvelt apácázárdája már nem a margitszigeti domonkos, hanem az óbudai klarissza kolostor volt. A királyi kegy megnyilvánulásának egy másik módja az volt, hogy a király — és rendszerint a királynő is — a kedvelt kolostor templomában temettette el magát. IV. Béla

⁴⁵ Feuerné Tóth Rózsa: Középkori hypocaustum a Margitszigeten. Bud. Rég. XX (1963) 430.

⁴⁶ A csontváz nemének és korának megállapításáért K. Éry Kingának mondok köszönetet.

⁴⁷ Annak a szokásnak, hogy a halottakat a középkorban arccal az oltár felé temették, szimbolikus jelentősége van. Lacroix, P.: Vie militaire et religieuse au moyen age. Paris, 1877.

7. kép. A namuri Diözesenmuseumban őrzött korona. XIII. század eleje
Die im Diözesenmuseum zu Namur aufbewahrte Krone. Anfang des 13. Jahrhunderts

élete végén elhidegülhetett lányától — aki szerény és alázatos életű apáca, de apjának nem mindenben engedelmes leánya volt —, és feleségével együtt az esztergomi minoriták templomát tüntette ki azzal, hogy temetkezési helyéül választotta.⁴⁸ Margithoz közelebb állhatott V. István, aki ifjabb király korában olyan súlyos harcokat vívott apjával. IV. Lászlót Csanádon temették el,⁴⁹ III. Endre, utolsó Árpád-házi királyunk a budai ferencesek templomában nyugodott.⁵⁰

Vattai Erzsébet megemlíti, hogy V. István feleségét, Kun Erzsébetet is eltemethették a szigeti kolostor-templomban, mivel Wertner szerint valószínű, hogy ebben a zárdában fejezte be életét.⁵¹ Ha ez igaz és az özvegy királynő élete végén apácaruhát öltött, akkor nem temethették el királyi díszben. Itt megemlítjük, hogy Radványi — akinek megbízhatatlansága már Kubinyi előtt is nyilvánvaló volt — azt állítja, hogy a királysír mellett közvetlenül két apácasírt tártak fel, amelyeket a bennük talált olvasószemek alapján határoztak meg.⁵² Ezek nyomait a hitelesítő ásatáskor nem találhattuk meg, mivel a tetemek fakoporsóban voltak. Talán az egyikben éppen Kun Erzsébet nyugodott.

Ami III. Endre családjának nőtagjait, anyját Morosini Tomasinát és első feleségét Fennena királynőt illeti, nehezen hihető, hogy a domonkos apácakolostort választották volna nyugvóhelyükül akkor, amikor III. Endre a budai ferenceseket tüntette ki kegyeivel. Ugyanis a két koldulórend már a középkorban, de később is, hagyományosan féltékenykedő, vetélkedő, időnként ellenséges viszonyban állt egymással.⁵³ Ha III. Endre a ferenceseket kedvelte, azok bizonyára gondoskodtak arról, hogy a királyi kegynek csak kisebb sugara érje a rivális domonkos rendet.

A margitszigeti korona művészettörténeti értékelésénél Vattai Erzsébet igen helyesen állapította meg azt, hogy a liliomok formáját tekintve két XIII. századi fejk: a már említett stockholmi (6. kép) és egy sírkorona, Anna Gertrud császárnénak a baseli dómban feltárt koronája áll a legközelebb a margitszigeti koronához.⁵⁴ Anna királynő koronájával⁵⁵ azért nem kívánunk részletesebben foglalkozni, mert — úgy tűnik — nem egységes, hanem hibrid alkotás. Az a bronz ugyanis dísztelenségével halotti koronára jellemző, míg ékköves liliomai házi koronára vallanak. A stockholmi diadém véleményünk szerint — eltekintve a díszes, filigrános kivitelről, amely a XIII. század első felére jellemző — a margitszigeti korona legközelebbi rokona. Ez nem azt jelenti, hogy a kettő azonos műhelyben, vagy akár azonos országban készült volna. A rokonvonásokat inkább az összbenyomás, az arányok, a körvonalak hasonlósága támasztja alá, mintegy

⁴⁸ Pauler, Gy.: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. Bp. 1899. 277.

⁴⁹ Pauler Gy.: i. m. 400.

⁵⁰ Pauler Gy.: i. m. 472.

⁵¹ Vattai E.: i. m. 202.

⁵² Radványi I.: i. m. 102.

⁵³ A margitszigeti domonkos apácák és a ferencesek között éppen a XIII. század második felében határperek dúltak. Gárdonyi A.: Budapest történetének okleveles emlékei. Bp. 1938. 170—172.

⁵⁴ Vattai E.: i. m. 202.

⁵⁵ Hefner—Alteneck: Trachten, Kunstwerke und Gerätschaften. Frankfurt a. M., 1881. 32.

8. kép. Henrik császár koronája. München. Schatzkammer der Residenz. XIII. század vége
Die Krone des Kaisers Heinrich. München. Schatzkammer der Residenz. Ende des 13. Jahrhunderts

„terminus post quem”-et szolgáltat a szigeti korona datálását illetően. Ezt jobban megértjük akkor, ha néhány példán megnézzük, hogy a nyitott liliomos koronák milyen tipológiai fejlődésen mentek keresztül a XIII—XIV. században.

A XIII. század elejére jellemző a namuri korona⁵⁶ (7. kép). A viszonylagosan keskeny csuklós pántokon mélyenülő, egyszerű körvonalú liliomok helyezkednek el. A XIII. század közepe tájáról származó stockholmi fejéken (6. kép) az abroncs pántjai és a liliomok egyaránt karcsúbbá válnak, a liliomokon finom részletek jelentkeznek, száruk elkarcsúsodik, két szélső levelük cseppalakká szélesedik. A XIII. század végéről származik Henrik császár koronája⁵⁷ (8. kép). Ez is csuklós, pántos szerkezetű, de a liliomok száma megritkul, ezzel az egyes tagok arányai zömökebbé válnak, megszületik az a magasabb felépítésű típus, amely már a XIV. századra lesz jellemző. Ennek kiteljesedett példája IV. Károlynak a prágai dómkincstárban őrzött koronája. Az ismertetett példákon a liliomok formája nagyjából azonos, csupán az arányok változása jelzi a tipológiai fejlődés egyes állomásait. A XIV. század végétől kezdve azt tapasztaljuk, hogy az összformák változatosak, az alacsonyabb csuklós, pántos szerkezet is gyakran előfordul, a döntő különbséget most már a liliomok karcsú, magasbatorító formája jelenti. (Jó példa erre Mária királynőnek a nagyváradi székesegyházban lelt koronája.)

Az ismertetett különböző korú koronaformák nem országokra vagy műhelyekre jellemzők, inkább az általános európai divat változásának egyes állomásait jelentik. Ebben a tipológiai sorban a margitszigeti korona kényelmesen illeszkedik abba a formavilágba, amely a XIII. század 50—70-es éveire jellemző.

Ha végül is összegezzük mindazt, amit a hitelesítő ásatás eredményei, az írott források és az analóg régészeti leletek elemzéséből tanulságként levonhatunk, megállapíthatjuk, hogy egyetlen nyomós érv sem szól az ellen, hogy a szigeti domonkos templom szentélyének déli fala mellett 1838-ban feltárt koronás sírt V. István királynak tulajdonítsuk. A vélemény kiérleléséhez alapot Jankovich Miklós 1838-ból származó levele nyújtott, amely a kérdéses sír leletegyütteséről az első tudományos értékű leírást adja. Így levele éppen azt a sok vitát keltett negatívumot egyenlíti ki, hogy a királysír leletei az egy korona kivételével elvesztek, vagy nem azonosíthatók. A Jankovich Miklós — József nádor levélváltás tudománytörténeti szempontból is jelentős. Igen hatásosan példázza azt, hogy a tudományos eredmények mielőbbi publikálása akkor is hasznos és szükséges, ha a kortársak nincsenek a szerzővel egy véleményen. Mennyi hosszú évtizedekig tartó bizonytalankodás, találgatás válik feleslegessé akkor, ha Jankovich Miklós 1838-ban a Tudományos Gyűjteményben ismerteti a feltárás eredményeit.

Az 1958—1962-es hitelesítő ásatások további eredményeiről, köztük elsősorban Árpádházi Margit síremlékének az adott környezetben való rekonstrukciójáról következő tanulmányunkban számolunk be.

⁵⁶ Schramm, P. E.: i. m. III. 850.

⁵⁷ Schramm, P. E.: i. m. 873.

JANKOVICH MIKLÓS LEVELE JÓZSEF NÁDORHOZ, 1838. NOVEMBER 4-ÉN (ORSZÁGOS LEVÉLTÁR. ARCHIVUM REGNICOLARE MUSEI 1838. NO. 2600.)

Pretiosas illas, proximis diebus in Insula D. Margarethae cum Clenodiis erutas exuvias, Stephani V^{ti} Regis Hungariae, B. Margarethae Fratris, et Regis Othocari gloriosi Victoris sacras et venerandas reliquias esse, sequentibus ex argumentis affirmare praesumo.

Nam primum: Clenodia illa pretiosa (ut a nonnullis falso putabitur) muliebria haud sunt, amplitudo enim circuli diadematis, prout et annuli solito major est, quam ut capiti vel digito muliebri conveniat; et cum Clenodia haec subtus marmoreo tabulato reperta sint, huius autem inscripto ab interitu salvata has voces exhibeat: „hic sepultus”, alioquin evidens est, hoc sub lapide non mulierem, sed virum sepultum fuisse, ideoque clenodia non mulieris, sed viri cujusquam excellentis propria fuisse.

Etquidem viri Regiae dignitatis, cum Diademate, seu corona ornari in Hungaria neminem alium (nec quidem Principes Regios, attunc Duces appellatos) licuerit, consuetumque fuisse nec uno exemplo probari possit.

Usus etiam lapidis saphyri, isthic in annulo contenti, non aliis, quam sacro oleo unctis, utpote Regibus et Archiepiscopis solum proprius erat. Tales annulos gestabant Romani Pontifices, — tales Reges Galliae, Angliae, Poloniae, talique ex saphyro annulus Ludovici Iⁱ Regis Hungariae, et Joannis de Kanizsa Archiepiscopi Strigoniensis, Museo Nationali Hungarico per me illatus est. — Monumentum quoque Marmoreum rosaci quodammodo coloris, cui litterae unciales Gothicae saeculi XIIIⁱ exeuntis, aereae et bene inauratae, in magnitudine duorum pollicum insertae sunt, excellentiorem, quam apud privatos in usu fuerat, inscriptionis splendorem exhibet, illud non aliis; quam Regii sumptibus, pro Regia dignitatis Persona positum fuisse innuit, siquidem simile, litteris aeneis inauratis signatum seculi XIIIⁱ monumentum in Hungaria nusquam existit. Clenodia proinde haec viro, etquidem regiae dignitatis apprime conveniunt, et tali solummodo dignitati propria sunt.

Quodsi lapis sepulchralis, venerandas has exuvias contegens, illaesus, ultra voces „hic sepultus” totali cum Inscriptione asservatus fuisset, titulum Regis Omnino indicasset, quem tamen nunc, postquam reperta monumenta manifestum Regiae Personae isthic sepultae indicium praebent, et capite LXXVIII° Chronici Ioannis de Thurócz, Stephanum V^{tum} Regem Hungariae fuisse edocemur e verbis sequentibus: „Post ipsum (Belam IV^m) anno domini MCCLXX^o coepit regnare filius eius Stephanus, super totam Hungariam, qui Othocarum Regem Bohemorum, cum Bohemis Australibus, Brandenburgibus, ac coeteris mixtis gentibus, cum potentia venientem, ante fluvium Rapcha devicit viriliter, ac fugavit; praeterea Budum (Viddin) Civitatem Bulgarorum expugnavit, regem eorum sibi compulit deservire. Regnavit autem duobus annis, et sepultus est in Ecclesia Beatae Virginis Insulae Budensis (Divae Margarethae) in loco Beginarum” (h. e. Monialium).

Unde clarum est, quod si Clenodia et exuviae in loco Ecclesiae Veteris Beginarum, in insula S. Margarethae eruta, Personae Regiae propria sunt; — si illa tam ratione operis, quam formae litterarum, aeo Stephani V^{ti} Regis conveniunt, — nec alium e Regibus Hungariae isthic sepultum fuisse, tam fide digne probari possit; has non alterius, quam Stephani V^{ti} Regis Hungariae indubie esse venerandas reliquias, quem ibidem sepultum fuisse Chronicon Joannis Thuroczii testatur.

Quo ex combinatione datorum, sive monumentorum peculiari Celsitudinis Vestrae Caesareo Regiae benignitate per me lustratorum feliciter detecta resultata; dum sapienti eiusdem Iudicio perdemisse substerno, ut gaudium hoc, quod Magni Regis Stephani V^{ti} Sacrae exuviae et clenodia, felicibus Serenitatis Vestrae Caesareo Regiae Auspiciis novissime reperta sint, Nationi Hungariae fidedigne constare valeat, humilissime oro: quatenus adhuc in facie loci quoque uberiora data cognoscere monumentaque illa, utpote: Diadema, Annulum, fimbreas, et lapidem sepulchralem in Cancellaria Serenitatis Vestrae Caesareo Regiae delineari curare, Iconaque haec cum descriptione Archeologico-Historica, in Opere „Tudományos Gyűjtemény” typis publicari curare benigne indulgere dignaretur. Pestini 4° Novemb. 1838.

JÓZSEF NÁDOR VÁLASZA JANKOVICH MIKLÓSNAK 1838. NOVEMBER 6-ÁN (OSZÁGOS LEVÉLTÁR-
ARCHIVUM REGNICOLARE MUSEI 1838 NO 2600.)

Grata prorsus animo suscepi Literas Praetitulatae Dominationis Vestrae de 4 labentis mensis, quibus pro eximia sua antiquitatum et studio et peritia argumenta adserebat, quae, quod erutae nuper in insula divae Margarethae cum diademate et annulo reliquiae ad exuvias Stephani V. Regis Hungariae referendae videantur, perhiberent.

Etsi haec simul sumta profecto valde indicantia sint, non tamen cupio quidquam in rem ope publicarum pagellarum vulgari priusquam uberiora adhuc data ad firmandam opinionem colligi potuerint.

Quaemadmodum proinde parte ex mea jam disposui, ut in facie loci ulterior omni cum cura indigatio instituat, ita Praetitulatam Dominationem Vestram, cui localis inspectio semper patet, hisce interpello ut juncta cum aliis etiam quibuscum rem conferendam censuerit, antiquitatum ad questionem praesentem facientum notitias tenetibus, nominatim cum Josepho Podhratzky opera luci ampliori e perquirendis litterarum Monumentis in vetustate tanta eliciendae, intenta esse velit.

DAS GRAB DES KÖNIGS ISTVÁN V.
IN DER KLOSTERKIRCHE
DER DOMINIKANERNONNEN
AUF DER MARGARETENINSEL

Die Krone, welche 1838 in der Klosterkirche der Dominikanerinnen auf der Margareteninsel (Budapest) gefunden wurde (Abb. 1.) ist vor den Fachkundigen in Europa als die „Krone Istváns V.“ bekannt. In den ungarischen zusammenfassenden Facharbeiten, die im allgemeinen den ausländischen Forschern zugänglich sind, war nämlich über die seit fast 130 Jahren in der ungarischen kunstgeschichtlichen Literatur umstrittene Frage nichts berichtet. Das Wesentliche der Diskussion liegt darin, dass ein bedeutender Teil der Forscher die Ansicht, dass die auf der Margareteninsel gefundene Krone diejenige des Königs István V. (†1272) gewesen sei, ablehnte und war, von mehreren Motiven geleitet, eher geneigt die Krone eine zum Ausgang des 13. oder anfangs des 14. Jahrhunderts verstorbenen Nachkommen weiblichen Geschlechtes der Arpaden zuzuschreiben. In diesem Sinne hat auch E. Vattai, die das Problem jüngst behandelt hatte in ihrer, im Band vom Jahre 1955 des Jahrbuches „Budapest Régiségi“ erschienenen Abhandlung Stellung genommen.

Die allgemein zu verzeichnende Ungewissheit ist in erster Linie dem Umstande beizumessen, dass unsere mittelalterlichen Quellen nicht eindeutig über die Begrabungsstätte des Königs István V. berichten, andererseits, dass als die Krone im Jahre 1883 unter den Ruinen der von 1251 bis 1541 bestandenen Kirche des Dominikanerklosters zum Vorschein kam, die Forschungen nicht von Archeologen sondern von Laiern besorgt wurden, und deshalb die Festlegung der Fundumstände völlig unterblieb. Das im Grabe freigelegte Skelett ist spurlos verschwunden, sein Geschlecht wurde nicht festgesetzt, auch konnte der Charakter der neben der Krone gefundenen übrigen Gegenstände nicht geklärt werden, da über die Grabbeigaben weder eine Aufzählung noch eine Beschreibung von wissenschaftlichem Werte, aus jener Zeit überliefert ist. Selbst die Stelle des freigelegten Grabes konnte nicht genau festgestellt werden. Die auf der Margareteninsel gefundene Krone war bis zum Jahre 1847 im Besitze des Palatins Josef und gelangte erst nachher nebst anderen den aus der Ausgrabung stammenden Gegenständen unsicherer Fundortes in den Besitz des Ungarischen Nationalmuseums.

Auf diese Weise konnte bisher hinsichtlich der Bestimmung der Krone ein befriedigendes Ergebnis nicht erzielt werden, möglicherweise auch aus dem Grunde, weil die Forscher die Frage durch Variierung der alten, zum Teile unverlässlichen Angaben zu lösen versuchten. Die in Stockung geratenen Forschungen können nur mit Heranziehung neuerer Angaben, neuerer Quellen wieder einen neuen Aufschwung nehmen. Dementsprechend schien eine authentisierende Ausgrabung für zweckdienlich, die das Historische Museum von Budapest mit Unterbrechungen zwischen 1958—1961 im Sanktuarium der Kirche auf der Margareteninsel durchführen liess. Als glücklicher Zusammenfall ereignete sich, dass gleichzeitig mit den neuen Ausgrabungen auch eine Archivangebe entdeckt worden war. Dies war ein unbekannter Brief von Miklós Jankovich aus dem Jahre 1838, in welchem der namhafte Antiquitätensammler und Sachverständiger seiner Zeit, die Funde des Königsgrabes auf der Margareteninsel beschrieb und seine Ansicht über die Herkunft der Krone und der im Grabe gefundenen Objekte auseinandergesetzt hat.

Die authentisierende Ausgrabung setzten wir in der Voraussetzung in Gang, dass wenn auch sämtliche Gräber des Sanktuariums in der oberen Schicht im Jahre 1838 entleert wurden, hat man jedoch bei der Grabung jene mit Ziegeln oder Stein umfassten Gräber nicht abgetragen, von denen sich die Fachmänner um die 60er Jahre des vergangenen Jahrhunderts berichten. Diese Voraussetzung hat sich auch für richtig erwiesen. Im Laufe der neuen Grabung legten wir neben der Südmauer des Sanktuariums den authentischen Fundplatz der Krone, das mit Sandsteinen ausgelegte und eingedeckte Grab frei (Abb. 3. Nr. 3.). Wir durchzogen das Sanktuarium der Klosterkirche mit Suchgräben und erschlossen ausser dem Grab Nr. 3 noch fünf Gräber mit Bruchsteinmauerwerk oder Ziegelmauerwerk, die als königliche Bestattungsstellen in Frage kommen konnten. Dies war deshalb von grosser Bedeutung, weil demgegen, dass in einer unserer, in ungarischer Sprache verfassten Legende aus dem 16. Jahrhundert (der im Mittelalter von der Nonne Lea Ráskai über die Hl. Margareta geschriebene Kodex) das Grab des Königs István V. in der Kirche auf die Evangelienseite des Altars gesetzt wird, die Krone in Wirklichkeit aber auf der Epistelseite aufgefunden wurde. Anlässlich der authentisierenden Ausgrabung konnten wir feststellen, dass sich auf der Evangelienseite kein einziges — einem Königsgrab entsprechendes — Objekt befindet, das man mit dem Grab des István V. identifizieren könnte. Die Festlegung dieser negativen Erfahrung wurde in erster Linie dadurch ermöglicht, dass wir an der prominenten Stelle der Evangelienseite in einer eingegrabenen Todesgrube das beigabenlose Skelett eines 63—73jährigen Mannes freigelegt haben, andererseits kann das

Baumaterial der an der Nordwand des Sanktuariums erschlossenen sonstigen Gräber keineswegs auf früher als das 15. Jahrhundert datiert werden. Die Verfasserin unserer, in ungarischer Sprache geschriebenen Quelle aus dem 16. Jahrhundert, Lea Ráskai, derer Kodex auf früheren Quellen beruht, ist nicht immer verlässlich, denn wenn sie auch den Schauplatz ihrer Legende genau gekannt hatte, liess sie unberücksichtigt, dass in der Klosterkirche vom 13. bis zum 16. Jahrhundert wesentliche Umbauarbeiten vorgenommen wurden. Die authentisierende Ausgrabung und die Kritik der mittelalterlichen Quelle brachte auf diese Weise die Möglichkeit im Grab Nr. 3. das Grab des Königs István V. erblicken zu dürfen, um einen Schritt näher.

Welche Funde aus diesem Grabe zusammen mit der Krone ausserdem noch zum Vorschein kamen, konnte auf Grund der aus dem vorigen Jahrhundert stammenden Inventarbüchern und sonstigen Beschreibungen eindeutig nicht festgesetzt werden. Auf Grundlage der Reihenfolge wie sie im Inventar der Funde der Margareteninsel aufgezählt sind, war man bisher der Meinung, dass noch ein mit Chalzedon ausgelegter Goldring und Spitzenreste aus dem Königsgrab zutage gebracht worden sind. Demgegenüber besagt das neuentdeckte Sachverständigengutachten aus dem Jahre 1838, dass die Funde, die im Grabe neben der Krone gefunden wurden, noch ein Goldring mit Saphir und Spitzenreste waren. Der hervorragende Antiquitätensammler der vorigen Jahrhunderts Miklós Jankovich berichtet in seinem Brief auch noch darüber, dass oberhalb des Grabes ein Grabsteinbruchstück aus rotem Marmor gefunden wurde, auf dem in metallgegossenen gotischen Buchstaben das Inschriftfragment „Hic sepultus“ zu lesen war. Eben des Wortes „sepultus“ wegen, das die männliche Form darstellt, tritt Jankovich dafür ein, dass wir nicht einer weiblichen, sondern männlichen Bestattung gegenüberstehen, genauer, er nimmt für König István V. Stellung. Die Krone und der Ring mit dem Saphirstein verraten seiner Ansicht nach das Mass eines Mannes und da ein mit Saphir geschmückter Ring nur einer mit Weihöl gesalbter Person zukommt, musste die dort begrabene Person zweifelsohne ein König gewesen sein. Jankovich spricht in seiner Beschreibung nicht über „Spitzenreste“, sondern über vergoldete Textilien- und Quastenreste.

Die Forscher, die sich mit der auf der Margareteninsel gefundenen Krone befassten, wollten indessen zum Teile auf Grund der gemeinten Beigaben (des Ringes mit Chalzedonstein, der Spitzenreste), teils des Fehlens an männlichen Gegenständen (Sporen usw.) und zum Teil wegen des kleinen Masses der Krone (Ø 17 cm) eine weibliche Bestattung vermuten. Von den Grabfunden sind wir leider heute lediglich der Krone im Besitz, der Ring mit Saphirstein, das Grabsteinfragment und die Textilienreste sind spurlos verschwunden.

Hinsichtlich des Masses der Krone und über den männlichen oder weiblichen Charakter der Funde wollen wir uns auf Grund der neueren wissenschaftlichen Forschungen äussern. Im Jahre 1956 erschien aus der Feder von P. E. Schramm eine Studiensammlung über die Herrschaftszeichen. In der Arbeit Schramms — Zusammenfassung einer mehrere Jahrzehnte währenden Forschung — sind 16 Kronen angeführt, die aus europäischen mittelalterlichen Gräbern zum Vorschein gekommen sind (S. 119).

Den in der Arbeit Schramms erwähnten Kronen haben wir als 17. Stück noch die im Grabe der in Nagyvárad bestatteten ungarischen Königin Maria gefundene Grabkrone hinzugerechnet. Die in der Tabelle aufgezählten Kronen wurden ausnahmslos in den Gräbern von Kaisern, Kaiserinnen, Königen und Königinnen aufgefunden. Ihrer vier — einschliesslich der Krone auf der Margareteninsel — wurden in Ungarn erschlossen. In den aufgedeckten Herrschergräbern befand sich nicht immer eine Krone wie z. B. in den im Donau zu Speyer freigelegten Kaisergräbern. Den Herrscher mit der Krone zu bestatten war überdies kein allgemeiner Brauch, wo jedoch eine Krone vorgefunden wurde, ruhte in jedem Falle ein Herrscher oder seine Gemahlin.

Vergleichen wir die Masse der in der erwähnten Königgräbern aufgedeckten Kronen, so kommen wir in Bezug auf die Bestimmung der Geschlechter zu einem überraschenden Ergebnis.

Im Durchschnitt bewegt sich der Durchmesser der Grabkronen zwischen 17 und 24 cm. Kronen von 24 cm. Durchmesser kennen wir insgesamt zwei; beide sind Frauenkronen. Die eine ist die Grabkrone der Kaiserin Gisella (†1043). Dass diese zwischen dem Eintritt des Todes und der Bestattung nach ihrem Masse gefertigt wurde, steht ausser Zweifel, da in den Reif der Krone ihr Name eingraviert wurde. Das andere Diadem grossen Umfangs ist keine Grabkrone, sondern ein prachtvoller Kopfschmuck (Abb. 6), die Schenkung des Kaisers Friedrich II. an die St. Elisabethkirche zu Marburg im Jahre 1236 und schmückt derzeit die in Stockholm aufbewahrte Herme der Hl. Elisabeth aus Ungarn. Das aussergewöhnlich grosse Mass der Krone begründet man damit, dass sie nur von einer Frau über die aufgetürmten Haarflechten und das Kopftuch getragen werden und daher nur eine Frauenkrone gewesen sein konnte. Die kleinsten Kronen mochten wiederum nur Frauen getragen haben (chapelartig) über dem Kopftuch oder dem Schleier. Hiefür liefern die sizilianischen Frauenkronen ein gutes Beispiel.

Aus alledem lässt sich die Lehre ziehen, die Behauptung, dass die Männerkronen in der Regel grösser, die der Frauen hingegen kleiner wären, nicht stichhaltig ist. Die auf der Margareteninsel vorgefundene Krone mit ihrem 17 cm-Durchmesser können auch Männer getragen haben und gehört nicht zu jenem grössten oder kleinsten Kopfschmucken, die ausschliesslich für Frauen bedacht waren. Von ähnlicher Grösse ist z. B. auch die in der Domkirche zu Toledo freigelegte Krone des Königs Sancho von Kastilien (†1295).

Auch wäre es glaublich, dass die Krone aus der Margareteninsel ursprünglich ein weibliches Diadem war und dennoch auf das Haupt des Königs gesetzt wurde. Die der königlichen Schatzkammer zu Bestattungszwecken entnommene Krone war nicht in jedem Falle der Kopfschmuck, der am besten dem Kopfe des Hingeschiedenen anpasste. In das Grab der Kaiserin Konstanzia wurde z. B. die Krone ihres Gemahlen des Friedrich II. gelegt und Erik, dem König der Schweden wurde eine Grabkrone zugeteilt, die ursprünglich die Statue eines gekreuzigten Christus geschmückt hatte.

In einem einzigen der oben erwähnten Gräbern fand man einen Saphirring: in der im Dom von Speyer erschlossenen Gruft des deutschen Kaisers Heinrich IV. Die zum König gesalbten Herrscher sind jedoch nicht immer weder in Ungarn, noch wo anders mit einem Saphirring bestattet worden. An der in Székesfehérvár 1848 aufgedeckten Ruhestätte des Königs Béla III. wurde ein mit Almandin geschmückter Ring vorgefunden.

Unter den Funden, die auf der Margareteninsel zusammen mit der Krone zutage gefördert wurden, kamen ausgesprochen männliche Gegenstände wahrlich nicht zum Vorschein. Es soll jedoch bemerkt werden, dass im 12—13. Jahrhundert die Herrscher nicht unbedingt mit ihren männlichen Attributen oder Herrscherinsignien begraben wurden. Im Grabe Heinrichs IV. wurden — wie bereits erwähnt — gleichfalls bloss eine Krone und ein Ring und in dem des Rudolfs von Habsburg (†1291) nur Textilienreste vorgefunden. Ein statistischer Überblick über die Funde der mittelalterlichen Königsgräber Europas ergibt, dass kein eindeutiger und ausschlaggebender Beweis vorgebracht werden kann, wonach mit der Krone aus der Margareteninsel kein König bestattet worden wäre.

Kein anderer als István V. konnte dieser König gewesen sein, weil die Kirche des Nonnenklosters der Margareteninsel keine offizielle Begräbnisstätte der ungarischen Könige war und wenn der Herrscher seine Ruhestätte dort erwählte, war dies dem Umstand zu verdanken, dass seine im Rufe einer Heiligen verstorbene Schwester Margareta dortselbst ruhte. Eine enge Beziehung zwischen den Nonnen der Margareteninsel und dem Herrscherhaus bestand lediglich in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts und zu dieser Zeit käme allein István V. als hier bestattet in Betracht.

Bei der kunstgeschichtlichen Bewertung der auf der Margareteninsel zutage gekommenen Krone stellte E. Vattai zutreffend fest, dass nach der Form der Lilien geurteilt, zwei Diademe aus dem 13. Jahrhundert dem Funde auf der Margareteninsel am nächsten stünden: das bereits erwähnte Diadem aus Stockholm (Abb. 6) und eine Grabkrone, die Krone der Kaiserin Anna Gertrud, die im Dom zu Basel aufgedeckt wurde. Mit der Krone der Königin Anna wollen wir uns nicht eingehender befassen, weil sie anscheinend keine einheitliche, sondern eine hybride Arbeit ist. Der Reif ist nämlich mit seiner Ungeziertheit für eine Grabkrone kennzeichnend, die mit Edelsteinen verzierten Lilien deuten hingegen an eine Hauskrone. Das Diadem aus Stockholm stellt unserer Meinung nach — abgesehen von der gezierten Filigranarbeit in der Ausführung, die für die erste Hälfte des 13. Jahrhunderts kennzeichnend ist — die am nächsten stehende Verwandte der Krone der Margareteninsel dar. Dies bedeutet bei weitem nicht, dass die beiden, aus der gleichen Werkstätte oder aus demselben Land hervorgegangen wären. Die verwandten Züge werden vielmehr von dem Gesamteindruck, der Ähnlichkeit der Proportionen und der Umrisse zum Ausdruck gebracht, und liefern zur Datierung der Krone Istváns V. sozusagen einen „terminus post quem“. Dies wird leicht begreiflich, wenn wir an Hand mehrerer Beispiele die typologische Entwicklung untersuchen, welche die offenen Lilienkronen im Laufe des 13—15. Jahrhunderts aufweisen.

Für den Anfang des 13. Jahrhunderts ist die Krone von Namur kennzeichnend (Abb. 7). Die verhältnismässig schmalen, durch bewegliche Scharniere verbundenen Reife tragen tiefsitzende Lilien von einfacher Kontur. Auf dem Stockholmer Diadem aus der Mitte des 13. Jahrhunderts (Abb. 6) werden die Reife wie auch die Lilien schlanker, auf den Lilien erscheinen Teilstücke in feiner Ausarbeitung, ihr Stiel verschmälert sich. Eine Schöpfung zum Ausgang des 13. Jahrhunderts stellt die Krone des Kaisers Heinrich dar (Abb. 8). Auch diese hat einen durch bewegliche Scharniere verbundenen Reif, doch wird die Zahl der Lilien spärlicher, wodurch die Proportionen der einzelnen Glieder gedrungener erscheinen, es entsteht der Typ von höherer Form, der bereits für das 14. Jahrhundert kennzeichnend wird. Ein sich voll entfaltetes Beispiel stellt hierfür die in der Schatzkammer des Doms zu Prag aufbewahrte Krone Karls IV. Auf den hier erörterten Beispielen haben die Lilien im grossen und ganzen die gleiche Form, allein die Änderung der Proportionen deutet die einzelnen Stufen der typologischen Entwicklung an. Vom Ende des 14. Jahrhunderts an lässt sich die Mannigfaltigkeit aller Formen feststellen und auch die niedrige, durch bewegliche Scharniere verbundene Reifkonstruktion erscheint häufig vor, der ausschlaggebende Unterschied besteht zu dieser Zeit bereits in der schlanken, in die Höhe strebenden Form der Lilien in Flamboyantstil. (Ein gutes Beispiel hierfür liefert die in der Domkirche von Nagyvárad vorgefundene Krone der Königin Maria.)

Die beschriebenen Kronenformen aus verschiedenen Zeiten kennzeichnen keine einzelnen Länder oder Werkstätte, sondern zeigen vielmehr die einzelnen Stufen der Änderung der allgemeinen europäischen Mode. In dieser typologischen Reihe findet die auf der Margareteninsel zum Vorschein gekommene Krone des Königs István V. reichlich Platz und fügt sich in die Formenwelt ein, die für die 50—70er Jahre des 13. Jahrhunderts kennzeichnend ist.